

AZ ISKOLA ÉS AZ ÉLET: A MAGYAR MAKROÖKONÓMIAI FELSŐOKTATÁS HELYZETE

HOZZÁSZÓLÁS BÁRCZY PÉTER CIKKÉHEZ

Non scholae, sed vitae discimus – nem az iskolának, hanem az életnek tanulunk – mondja a régi latin közmondás, amelyre oly sokszor figyelmeztettek tanáraink, akikre ezért – és másért is – nagy szeretettel emlékszem vissza ma is. Ennek előfeltétele azonban, hogy non scholae sed vitae docemus – vagyis nem az iskolának, hanem az életnek tanítunk, vagy legalábbis kellene tanítanunk. Bárczy Péter e folyóirat 2004. decemberi számában tette közzé „A 'TÁBLA-BLA' jövője” c. cikkét (Bárczy, 2004), amelyben azt állítja, hogy non vitae, sed scholae docemus, tehát nem az életnek, hanem az iskolának tanítunk. Olyasmit ír tehát, hogy a gazdasági főiskolák és egyetemek első éves mikroökonómiai tárgyainak oktatása életidegen né és ezzel öncélúvá vált, és nem alapozza meg megfelelően a hallgatók életpályáját, sőt még a későbbi tanévekben folyó oktatást sem. Állításaival – néhány másodlagos fontosságú részlettől eltekintve – a legteljesebb mértékben egyetértek, és úgy látom, hogy a makroökonómia oktatásának helyzete ugyanaz, mint szerinte a mikroökonómiáé. Ezért itt az ő fejtegetéseit a makroökonómiai oktatás problémáinak, ezek okainak, és az ezzel kapcsolatos javaslatoknak a leírásával szeretném kiegészíteni.

Az alapprobléma azonos. A mikroökonómia oktatásában is „általában a formális, matematikai megközelítés és a számítási feladatokra épülő számonkérési rendszer dominál. [...] Grafikonok és egyenletek táblára skiccelésével szürkített egyoldalú prezentáció. [...] A [...] tananyag elidegenítő prezentálása csak kismértékben kelti fel a diákok érdeklődését, többnyire túlélő stratégiák választására ösztönzi őket, és ezért

nem hagy mélyebb nyomot a félévvégi vizsgát elsőre teljesítőkből. A tantárgy a körülötte kialakult nagyfokú érdektelenség következtében nem képes betölteni elsőrendű feladatát, az elsősök többségéből hiányzó közgazdasági alpműveltség hatásos elterjesztését.” (Bárczy, 2004: 9. o.)

Ugyanez a helyzet a makroökonómia oktatásában. Csupán egy rövid, anekdotikus jellegű kiegészítést. Amikor, szóban és néhány oldalas kiegészítő jegyzetben, túlmenve a tankönyvön, azzal próbáltam foglalkozni, ami szerintem a makroökonómia lényege, ez iránt próbáltam felkelteni az érdeklődést, és kiegészítő irodalmat ajánlottam, az egyik nagyon megnyerő első éves hallgató szöveg szerint a következőket mondta: „Kedves Tanár Úr! Engem igazán olyan nagyon érdekelné a makroökonómia, de nekem meg kell oldanom X. tanár úr számpéldáit (természetesen a makroökonómia tananyag számpéldáiról van szó), mert különben megbukom a vizsgán, és ezért nem tudok a makroökonómiával foglalkozni.” A helyzetet ennél jobban leírni nem lehet. Így lett a makroökonómiai összefüggések megértésének előmozdítására hivatott számpéldák oktatása és számonkérése nemcsak öncéllá, hanem a makroökonómia megértésének és megértésének akadályává.

A továbbiakban a jelenlegi helyzet kialakulásával, az absztrakt és a konkrét kérdések oktatáson belüli súlyával, végül pedig a jelen helyzet végső okával és legrosszabb következményével, a felsőoktatás, illetve a közélet és feltehetőleg az üzleti élet kapcsolatával, illetve a megfelelő kapcsolat hiányával fogok foglalkozni.

A mai helyzet kialakulása

A mai helyzet szerintem nem egészen úgy alakult ki már a mikroökonómia, és különösképpen a makroökonómia esetében, mint ahogy ezt Bárczy leírja. Bárczy szerint a mikroökonómia oktatására „csupán a történelmi örökségként fellelhető 'pol-gazd' tanárok álltak rendelkezésre. Ezek közül néhány relatíve fiatal és abszolúte rámenős kolléga Kopányi Mihály vezetésével hirtelenjében írt egy jegyzetet (Kopányi, 1997). A 'pol-gazd' tanárok közül pedig azok, akiknek gyomra be tudta fogadni, hogy a hosszú éveken át hivatalosan elítélt és általuk személyesen is szakmailag többször lejáratos gondolatok hirtelen szalonképesek, sőt kívánatosak lettek, a júniusi politikai gazdaságtan szigorlatok levezénylése után vettek egy nagy levegőt, és nyári pihenésük alatt átnyalazták a frissen elkészült tankönyvet, majd szeptemberben elkezdtek mikroökonómiát tanítani” (i. m.: 12. o.).

Szerintem ez a leírás a mikroökonómiát illetően sem fogadható el teljesen, mert az áttérés nem három hónap alatt zajlott le, hanem hosszabb szerves fejlődés eredménye volt, a makroökonómia terén viszont ez a hosszabb és szerves fejlődés még határozottabban érvényesült. A mikroökonómia iránt is megvolt már ezt megelőzően az érdeklődés, az elmélettörténetet és matematikai közgazdaságtant tanulók megismerkedtek legalább a határelemzés alapjaival, és a Közgazdasági és Jogi kiadó már 1987-ben megjelentette Samuelson és Nordhaus világhíres tankönyvét, amelynek egyik teljes kötete mikroökonómiával foglalkozott (Samuelson – Nordhaus, 1985, 1987). Az viszont feltétlenül igaz, hogy menedzser- vagy üzletember-képzésről szó sem volt és nem is lehetett a rendszerváltás előtt.

Makroökonómia terén a fejlődés még sokkal szervezettebb volt, és ez nagyrészt annak volt a következménye, hogy a szovjetrendszer válsága már 1953, Sztalin halála, és talán még inkább 1956, a magyar forradalom után nyilvánvalóvá vált. Maga a rendszer kereste az eszközöket, amelyekkel megreformálhatja, és életképesé teheti önmagát, és ezeket jórészt a nyugati közgazdaság-tudományban próbálta megtalálni. Ez tette lehetővé az ökonometria (Tinbergen, 1957) és az input-output elemzés (Kenessey – Nemény – Szokolczai, 1957) hazai bevezetését már egészen korán, az 1950-es években. Már az 1960-as években meg lehetett jelentetni két terjedelmes gyűjteményes kötetet a legnevesebb nyugati közgazdasági szerzők műveiből (Szokolczai, 1963) (Szokolczai, 1967). Ezekből a kötetekből egy generáció ismerte meg a korszerű

makroökonómia alapjait. Más fontos kezdeményezések is voltak, és ezeket itt csupán azért nem említem meg, mert ennek a rövid cikknek nem lehet célja, hogy a nyugati közgazdasági gondolkodás hazai térhódításának történetét írja le. Annyi e nélkül is bizonyos, hogy – természetesen a szükséges önkontroll és öncenzúra betartásával – gyakorlatilag minden megírható volt, ami a korszerű nyugati közgazdaságtan körébe tartozott.

Ennek megvolt a következménye az egyetemi oktatásban is. Ennek egyik ága az elmélettörténet oktatása volt (Mátyás Antal könyvei). Nem teljesen értek egyet Bárczyval (i. m.: 11. o.), amikor azt írja az elmélettörténeti tárgyról, hogy „persze a fő hangsúly ott is a nyugati elméletek meghaladottságán és marxista kritikáján volt”. Szerintem a hangsúly valójában – mind az előadók, mind a hallgatók részéről – ezeknek az elméleteknek az ismertetésén és megismerésén volt. Az elengedhetetlen kritikai megjegyzések általában nem mentek túl azon, hogy „meg kellett adni a császárnak, ami a császáré”.

Talán még az elmélettörténetnél is fontosabb volt a matematikai-közgazdasági oktatás bevezetése. A legtehetségesebb hallgatók kerültek ide, valósággal az egyetem krémje. Ez a kör pontosan ismerte a modern nyugati makroökonómiát, sőt a mikroökonómiát is, és a polgazd tanulása nem haladta túl az elkerülhetetlenül és feltétlenül szükséges mértéket, nemcsak a nyolcvanas, hanem már a hetvenes években. A rendszerváltás idejére itt állott tehát egy tehetséges és jól képzett csapat, amely jól ismerte a modern nyugati közgazdaságtant. Ma is ők adják az egyetemi oktatók jó részét, és szerepük van másutt, így az államigazgatásban, sőt az üzleti életben is.

És ezzel érkeztünk el a mai egyetemi és főiskolai makro- és mikroökonómiai oktatás túlzottan matematikai jellegű és túlzottan absztrakt jellegének egyik magyarázatához. Ennek a fontos szerephez jutott csoportnak a fő büszkesége éppen matematikai képzettsége volt, ez emelte ki őket a polgazdon nevelkedő átlag és többség fölé. Nem véletlen, hogy amikor a felsőoktatás előadói és tankönyvírói státusába kerültek, előadásaikban és írásaikban nagy – szerintem túlságosan is nagy – súlyt adtak a matematikai elemeknek. Ezt ismerték, erre voltak büszkék, ezért ezt tanították, és ezt írták. Ez a jelenlegi helyzet kialakulásának egyik fő oka.

A másik fő ok, hogy ebbe az irányba fordult a modern nyugati, elsősorban amerikai közgazdaságtan is. Ott is kötelezővé, sőt domináns elemmé vált a

matematika, a közgazdasági összefüggések egzakt és absztrakt formában való kifejezésére törekvés. A matematikailag képzett magyarok tehát azt találták meg a példaképnek tekintett, lefordításra szánt és saját munkáikban is követett külföldi, nagy többségében amerikai irodalomban, ami közel állt hozzájuk, és amire büszkék voltak: a matematikát. Ennek a kettős oknak folytán alakult ki a mai magyar mikro- és makroökonomiai oktatásnak és irodalomnak, Bárczy szerint is és szerintem is, túlzottan absztrakt, matematikai jellege.

Az absztrakt és a konkrét

Ennek a helyzetnek azonban az lett a következménye, hogy a magyar oktatásban még az amerikainál is nagyobb súlyt kaptak az absztrakt, matematikai, és az amerikainál is lényegesen kisebbet a konkrét, közgazdasági elemek. Ennek magyarázata ismét egészen egyszerű. Az amerikai tankönyvek egyaránt foglalkoznak – természetesen a szerzőktől függően más és más arányban – absztrakt, matematikai jellegű, és konkrét, leíró, verbális jellegű elemzéssel. Az absztrakt elem közös, ezt tehát át lehetett tenni a magyar makroökonomiai művekbe, sőt még tovább is lehetett fejleszteni. A konkrét elem viszont amerikai, vagy a legjobb esetben világgazdasági jellegű. Ezt nem lehetett áttenni a magyar makroökonomiai művekbe, mert ezek ugyan miért foglalkoznának a konkrét amerikai gazdasági helyzettel, problémákkal és intézményekkel. Ami az amerikai makroökonomiai művek világgazdasági részeit illeti, ezeket ismét nem lehetett áttenni a magyar makroökonomiai művekbe, mert nálunk a világgazdasági ismeretek külön tantárgy, tehát az ezéi való foglalkozás a magyar tankönyvekben illetlen, sőt megengedhetetlen lett volna. Marad tehát – ha szabad itt ezt a kifejezést használni – a „száraz csont”, az absztrakt elem, a matematikai modellezés és semmi más. A makroökonomia oktatása tehát nálunk nagyrészt – természetesen nem teljesen, mert ez nincs így, és mert ez lehetetlen is lenne – átalakult a makroökonomia matematikai modelljeinek oktatásává. Ilyen előzmények után és körülmények között ennek így kellett történnie.

A helyzet jól illusztrálható már csupán a könyvek előszava és bevezető részei alapján. Mankiw könyve (Mankiw, 1997, 2002) még az amerikai átlagot meghaladó mértékben is absztrakt és matematikai jellegű, lehet, hogy ezért javasolta a hazai szakmai közvélemény a lefordítását. A könyv 1. fejezet harmadik – ötödik bekezdése mégis a következő:

„A makroökonomia életünk minden területén jelen van. A termékeik jövőbeni keresletét latolgató üzletembereknek tudniuk kell, hogy a fogyasztói jövedelem milyen gyorsan emelkedik majd. A fix fizetésből élők arra kíváncsiak, hogy mekkora áremelkedés várható. Az állást kereső munkanélküliek abban reménykednek, hogy a gazdaság fellendül, és sok új munkahely lesz. Ezek a kérdések mind a gazdaság mindenkori állapotától függnek.”

„Nem meglepő, hogy a makroökonomiai kérdések központi szerepet játszanak a gazdaságpolitikai vitákban. Az 1970-es években Richard Nixon, Gerald Ford és Jimmy Carter elnökök sikertelenül küzdöttek a növekvő inflációval. Az 1980-as években Ronald Reagan és George Bush elnökök nagymértékű költségvetési deficiteket halmoztak fel. 1993-ban Bill Clinton elnök a deficit csökkentése és a gazdasági növekedés gyorsítása mellett kötelezte el magát. A mindenkori elnök népszerűsége emelkedik, amikor fellendülés van, és csökken a recesszió időszakában. A szavazópolgárok gondosan figyelnek a makroökonomia eseményeire, a politikusok pedig úgyszintén tisztában vannak a gazdaságpolitika fontosságával.”

„A gazdasági események politikai hatásai az elnök-választások alatt érzékelhetők a leginkább. A jelöltek közötti vitában a gazdaságpolitika a fő téma. A gazdaság aktuális állapotának igen nagy a befolyása a választások kimenetelére. Az 1992. évi választás alatt Clinton fő segítője (kampányfőnöke, Sz. Gy.) arra törekedett, hogy mindig a lényegre koncentráljon. Irodája falára a következő figyelmeztetést akasztotta ki magának: A gazdaság, te számár” (im. 35-36. o.). Ez élet, és nem absztrakció.

Samuelson és Nordhaus sokkal többet foglalkoznak a konkrétumokkal, és könyvük I. fejezet első bekezdései a következők (Samuelson – Nordhaus, 1998, 2000).

„Az elmúlt két évszázad során a világ nagy része korábban elképzelhetetlen prosperitás korszakát élte meg. [...] A széles körű jólét ugyanakkor nem hozott magával gazdasági biztonságot. Egy átlagos évben mintegy tízmillió amerikai veszt el állását, és százezer vállalat megy csödbe. A háztartások 14 százaléka számít szegénynek, és ez az arány csaknem 50 százalék az olyan háztartások esetében, ahol a családfő színes bőré asszony. Sok családban él a félelem a megbetegedés végletes pénzügyi következményeitől, mert nincs betegbiztosításuk. A bőség társadalma egyúttal szorongó társadalom is.”

„A gazdaságilag szerencsétlenül járt emberek az emberi történelemben szinte mindvégig kizárólag családjuk és barátaik segítségére számíthattak. A kormányzatok úgy egy évszázada kezdték létrehozni a 'jóléti államot', amely társadalombiztosítást és jövedelemtámogatást nyújt a rászorulóknak. [...] A növekvő adók, az egészségügyi ellátásra és állami nyugdíjakra fordított nagyobb kiadások azonban a középosztályok lázadását idézték elő, hiszen ez az adózó osztály. [...] Az egyes országok szerte a világon átrajzolják az állam és a piac közötti határvonalakat, egyensúlyozni igyekeznek a közszolgáltatások iránti fokozódó igények, illetve az olyan erősödő hangok között, amelyek az adók csökkentését és a kormányzat visszaszorítását követelik.”

„A globális piac korszakát éljük. Napjainkban a pénz, termékek és információk minden eddiginél egyszerűbben haladnak át a nemzeti határokon. [...] A globális piac kialakulása újabb kihívásokat hoz magával. Kik tudnak a legjobban alkalmazkodni a fokozódó külföldi versenyhez? Ki találja fel magát a leggyorsabban az információs korszakban? A tétek nagyok. A nyerteseké a profit, a vesztesek pedig lemaradnak.” (im. 3.-4. o.) A makroökonómia valóban ezekről a kérdésekről szól.

E sorok írójának nem lehet célja, főként nem ezek között a keretek között, egy neves magyar szerzőpáros vitathatatlanul nívós könyvének kritizálása, de – összehasonlításként – nézzük meg most mégis egy magyar makroökonómiai tankönyv előszavát és 1. fejezetének elejét.

„Egy száraz közgazdaságtani tankönyv ...”. Ez az előszó első négy szava, az ezt követő bekezdés pedig a következő: „A makrogazdaságtan olyan elméleti tudomány, amely könnyen belátható részfolyamatok közti kapcsolatokat igyekszik feltárni. Ezzel egy bonyolult, sokszoros kölcsönhatást tartalmazó modellt épít fel. Csak akkor lehet nyomon követni a gazdaság működését, az egyes események közötti összefüggéseket, ha ezeket a kapcsolatokat megértjük. A makrogazdasági modellek ebben az értelemben eszközöket adnak gazdaságpolitikai elemzésekhez, a döntések tágabb összefüggésbe ágyazásához, következményeik feltárásához. Tudatosan kerültük viszont a konkrét gazdaságpolitikai események magyarázatát. Igaz, hogy az általunk bemutatott és megvizsgált jelenségek természetesen valamilyen módon minden makrogazdaságban megtalálhatók, de mindenkori megjelenésüktől függetlenül más-más formában. Az az olvasó, aki e kötettől gazdaságpolitikai recepteket vár, csalódnia fog”.

„A nemzetgazdaságban megfigyelhető folyamatok mindig konkrét feltételek között mennek végbe. [...] Vannak azonban közös elemek is, vagyis olyan termelési tényezők, gazdasági szereplők és intézmények, amelyek az eltérő tulajdonságokkal rendelkező gazdaságokban egyaránt megtalálhatók. [...] E tények teszik lehetővé a makroökonómiai modellezést, vagyis a többé-kevésbé minden nemzetgazdaságra jellemző összefüggések leírását és elemzését.” (Meyre – Solt, 1999: 9.; 11. o.)

Természetesen nem kifogásolható egy, a matematikai modellezést központba állító tankönyv megírása. Ez különösképpen nem kifogásolható, ha a szerzők pontosan és félreérthetetlenül leírják, hogy mire törek-szenek. Ugyanakkor nem vonható kétségbe, hogy a hallgatók nagy része nem ezt igényli. Ezért a leírtak megerősítik azt, hogy ennek az oktatási eljárásnak a követése a hallgatók nagy részénél érdektelenségre vezethet, és nem szolgálja „az elsősök többségéből hiányzó közgazdasági alapkultúra hatásos elterjesztését.” (Bárczy, 2004: 9. o.)

Ez a megközelítés az egyetemi oktatás esetében talán még elfogadható. Orvos csak az lehet, aki átme-gy anatómiából, és mérnök csak az, aki átme-gy matematikából. Ennek analógiájára még ki lehetne mondani, hogy egyetemet végzett közgazdász csak az lehet, aki átme-gy matematikai modellezésből. Az egyetem későbbi tantárgyai azért vannak, hogy a hallgató további és ennél konkrétabb ismereteket szerezzen, még olyan tantárgy is van, mint gazdaságpolitika. Aki tehát egyetemi diplomát, netán doktorátust, netán akár PhD fokozatot akar, bizonyítsa be az absztrakt gondolkodásra való képességét. Ebben az érvelésben van logika.

Ugyanez az érvelés, tananyag és oktatási rendszer katasztrofálissá válik azonban az üzleti főiskolákon. Ott a mikro- és makroökonómiát számvitel, jogi alapismeretek, reklámtechnika, kommunikációs technika és hasonló követik, vagyis mindaz, amire szükség van az üzleti életben, de általános ismeretekből gyakorlatilag semmi. Olyasmi, mint gazdaságpolitika, itt nem létezik. A hallgató azzal az általános közgazdasági ismerettel felvértezve kapja meg diplomáját, amit a mikro- és makroökonómiai oktatáson kap, itt azonban alig kap ilyesmit, hanem ehelyett matematikai modelleket és valóságidegen számpéldákat. Nem csoda, hogy – amint ezt Bárczy diplomatikusan megfogalmazza – túlélő stratégiát választ (im.: 9. o.), vagyis – egyszerű, becsületes magyar nyelven – át akar menni a vizsgán, és ez után az egészet elfelejti, mert amit itt tanulnia kell, annak alig van kapcsolata későbbi tanulmányaival és munkájával.

Teljesen egyet kell értenem tehát Bárczyval abban, hogy ez az oktatási rendszer nem tölti be sem a hiánypótló, sem az alapozó funkciót. Nem tölti be a hiánypótló funkciót, mert nem ad kellő tájékoztatást a valóságos közgazdasági világról, és nem tölti be az alapozó funkciót, mert nincs megfelelő kapcsolatban a későbbi évek tananyagával, amelynek pedig erre kellene támaszkodnia. Egyetértek tehát azzal, hogy itt a tananyag tartalmának és főként a prezentáció és számonkérés módjának alapos újragondolására van szükség, ennek részleteivel azonban itt nem foglalkozhatom.

Az eddig leírtak alapján arra lehetne következtetni, hogy ez a helyzet véletlenszerű okoknak, a rendszer-váltás előtti matematikai-közgazdasági oktatásnak és hasonlóknak a következménye. Az eddig felhozott okok szerintem valóságosak, de van ezeknél sokkal fontosabb is, és ez a felsőoktatás és a közélet, továbbá feltehetőleg a felsőoktatás és az üzleti élet kapcsolata, vagy inkább ennek a kapcsolatnak a szinte teljes hiánya.

A felsőoktatás és a közélet

Makroökonómiával foglalkozom, és ezért a felsőoktatás és a közélet kapcsolatára – vagy ennek hiányára – van rálátásom, a felsőoktatás és az üzleti élet kapcsolatára nincs. Csak az előbbiről írok tehát, de feltételezem, és érzéseim szerint nem alaptalanul, hogy az üzleti élet esetében is hasonló a helyzet. Az előbbiekből a magyar és az amerikai helyzet összehasonlításából indultam ki, és ezt teszem most is.

Amerikában a felsőoktatás és a közélet, illetve az államigazgatás között szabad az átjárás. Ha pl. a síták az ismeretlenség homályából a világpolitika központjába kerülnek, akkor a külügyminisztérium gyorsan körülnéz az egyetemeken, hogy ki is ért ehhez a témához, és a szakértő professzorokat azonnal meghívják a minisztériumba, mégpedig nemcsak szakértői, hanem akár magasabb vezető pozícióba. Tudomásom szerint Kennedy elnöksége óta létezik az elnök gazdasági tanácsadó testülete, amely három – nyilván a mindenkori elnök felfogásához közel álló – néves professzorból áll. Samuelson Kennedy idejében volt tagja, sőt legtekintélyesebb tagja ennek az igencsak tekintélyes testületnek, és elismerten nagy sikerrel alkalmazta vagy segített alkalmazni azt a keynesi politikát, amelyet addig az egyetemen tanított, illetve könyveiben írt le. Ha valaki egy vagy több könyvben eredményesen kifejti, hogy mit is kellene tenni a mezőgazdaság vagy

a munkaügy terén, akkor nagy a valószínűsége annak, hogy az elnök környezetéből megkérdezi valaki, nincs-e hajlandóság benne arra, hogy közreműködjön elveinek a valóságba való áttételében, és nem vállal-e magas állást a publikációinak megfelelő minisztériumban. Aki a nemzetközi közgazdaságtan vagy nemzetközi pénzügyek művelésében ér el hasonló eredményeket, ahhoz a nemzetközi pénzügyi szervezetek részéről érkehetnek be nagy valószínűséggel hasonló megkeresések, mint ahogy ezt számos konkrét példa bizonyítja.

Nálunk ez az átjárás gyakorlatilag teljesen hiányzik, és ennek előzményei nem csupán az antivilágba, hanem még az osztrák császári és orosz cári világba mennek vissza, sőt akár abba az időbe, amikor olyasmi, mint osztrák császárság, még nem is létezett, sőt senki sem gondolt arra, hogy valaha is létezhet. Nálunk olyasmi, mint a miniszterelnök gazdasági tanácsadó testülete, nem létezik és sohasem létezett, és lehet valaki az elképzelhető legsikeresebb makroökonómia professzor, nem fordult elő, és a belátható idő belül nem várható, hogy a kijelölt miniszterelnök megkérdezi tőle, nem lenne-e kedve elvállalni a gazdasági minisztérium vezetését. Az ellenirányú mozgásra bőven van példa. Ha valaki alkalmatlannak bizonyult tárcája vezetésére, akkor számíthatott arra, hogy a miniszterelnök alkalmasnak fogja találni őt egyetemi tanári tiszt betöltésére, és informálni fogja az illetékes rektort erről a meggyőződéséről. Arra is volt példa, hogy magas állami tisztség betöltője egyben a megfelelő tanszék vezetésére is igényt tartott, és ezt az igényét érvényesíteni is tudta.

Aki tehát nálunk a makroökonómia professzora, az biztos számíthat arra, hogy az is marad, és ezt az életutat el nem hagyhatja. Nincs tehát kapcsolata a hazai gazdaságpolitikával és ennek irányítóival, de van külföldi professzortársaival. Nem foglalkozik tehát munkáiban azzal, hogy ugyan mit is kellene tenni ebben az országban, hanem, ha van erre képessége és vannak ilyen eredményei, foglalkozhat azzal, hogy hogyan lehetne tökéletesíteni azt a modellt, amelyet egy kollégája alakított ki Amerikában vagy esetleg Indiában. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy – amint ezt Bárczy írja Kopányi könyvéről – „nem a diákoknak szól” (és a magyar gazdasági vezetőknél és a szakmai hazai tekintélyes képviselőknél sem) – „hanem a (nemzetközi) szakmai közvéleménynek” (i. m.: 12. o.). Ugyan minek írjon bárki olyasvalakinek, aki ezt biztosan el sem olvassa, észre sem veszi, sőt el sem jut a szeme elé?

Így jön létre az a politika és tudomány közötti teljes dichotómia, amely nálunk kialakult. A közéleti szereplő és a tudós nálunk két teljesen különböző állatfaj – ha szabad ezt az amerikaiak körében ilyen vonatkozásban szabadon használható kifejezést alkalmaznom. Különböző állatfajhoz tartozó egyedek azonban nem termékenyíthetik meg egymást, és ezért nálunk sem a tudomány nem termékenyítheti meg a közéletet, sem a közélet a tudományt. Mindkettő éli saját életét, és a tudomány nem törekszik arra, hogy mondjon valamit a közéletnek, mert a közélet sem hajlamos arra, hogy meghallgassa, amit a tudomány mond. Ilyen körülmények között nem lehet csodálkozni azon, hogy a tudomány olyan modelleket alkot, amelyekről eleve kijelenti, hogy véletlenül se gondoljon bárki arra, hogy ezeknek bármiféle közük van a hazai gazdasági valósághoz. Ebben még az előző rendszerekből örökölt önvédelmi reakciónak is lehet szerepe. A tudósok alkalmasint óvakodhatnak attól, hogy kihívják maguk ellen a közéleti szereplők haragját azzal, hogy közéleti kérdésekkel foglalkoznak, amit a közéleti szereplők talán nehezményeznek.

Ennek a dichotómiának a megszüntetésére eddig talán Kornai János, az 1968-as gazdasági reformok előkészítői és esetleg e sorok írója tették nálunk a legnagyobb erőfeszítést. Ezeknek a kísérleteknek az ismertetése semmiképpen sem tartozhat ide, terjedelmes külön publikációt igényelne. Ezeknek a kísérleteknek voltak konkrét eredményeik, de az alapvető dichotómia feloldását semmiképpen sem érhették el. Nem szabad lemondanunk arról, hogy ami akkor nem sikerült, talán még sikerülhet a jövőben.

Ebben a helyzetben a tudomány képviselői tehát csak egyet tehetnek: levetik örökletes gátlásaikat, és az absztrakt modellek helyett vagy inkább mellett a magyar gazdasági valósággal is foglalkoznak. Ha ezt teszik, olyasmint adhatnak elő hallgatóiknak, amit azok megértenek, értékelnek és hasznosítani is tudnak, és talán előbb-utóbb elérik még azt is, hogy szakmai eredményeik hatnak a gyakorlatra. Ha ezt nem teszik meg, annak az oktatás is és a közügyek is kárát látják.

Összefoglalás

Ez a cikk megerősíti és a makroökonómia területére is kiterjeszti Bárczy Péternek azt a következtetését, hogy alaposan újra kell gondolni, és át kell alakítani a közgazdaságtani felsőoktatás tananyagát, valamint prezentációjának és számonkérésének módját. Ez csak úgy látszik megoldhatónak, ha felszámoljuk azt a dichotómiát, amely jelenleg a hazai tudományos és közélet, valamint feltehetőleg a hazai tudomány és üzleti élet között is fennáll. Ez a kölcsönös meg nem értés kétoldalú. Feloldásának megkezdése e sorok írójának felfogása szerint a tudomány feladata. A tudománynak kell olyan eredményekre törekednie, amelyek a közélet számára is hasznosíthatók, és ezek az eredmények fogják igazán érdekelni a hallgatókat is.

Felhasznált irodalom

- Bárczy Péter* (2004): A „tábla-bla” jövője. Gondolatok a gazdasági főiskolák, egyetemek első éves mikroökonómia tárgyainak helyzetéről. Vezetéstudomány, XXXV/12. 9-22. o.
- Kenessey Zoltán – Nemény Vilmos – Szokolczai György* (1957): A ráfordítás-kibocsátás (input-output) elemzés. Statisztikai Szemle, (1957) 23-48. és 186-212. o.
- Kopányi Mihály* (szerk.) (1997): Mikroökonómia. 4. kiadás. Műszaki Könyvkiadó, ill. Aula, Budapest
- Meyer Dietmar – Solt Katalin* (1999): Makroökonómia. 2., változtatlan kiadás. Aula, Budapest
- Mankiw, N. Gregory* (1997, 2002): Makroökonómia. Az 1997. évi harmadik angol nyelvű kiadás alapján, az első angol nyelvű kiadás 1992-ben. Osiris, Budapest
- Samuelson, Paul A. – William D. Nordhaus* (1985, 1987): Közgazdaságtan. I. Alapfogalmak és makroökonómia, II. Mikroökonómia, III. Alkalmazott közgazdaságtan a mai világban. Az 1985. évi 12. angol nyelvű kiadás alapján, az első angol nyelvű kiadás 1948-ban. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Samuelson, Paul A. – William D. Nordhaus* (1998, 2000): Közgazdaságtan. Az 1998. évi 16. angol nyelvű kiadás alapján, az első angol nyelvű kiadás 1948-ban. KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó, Budapest
- Szokolczai György* (szerk.) (1963): A gazdasági fejlődés feltételei. Mátyás Antal előszavával. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Szokolczai György* (szerk.) (1967): A gazdasági növekedés feltételei. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest
- Tinbergen, Jan* (1957) Ökonometria. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest